

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію
Ніколенка Геннадія Борисовича
«Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності
територіальних громад Причорноморського економічного району»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 Економіка
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні набуває особливого значення у зв'язку з тим, що реалізація цього завдання створить передумови для вирішення важливих проблем соціально-економічного розвитку країни. Зокрема, розвиток конкурентоспроможності територіальних громад в Україні може позитивно вплинути на стан національної економіки в цілому. При цьому, це може сприяти збільшенню обсягів інвестицій та покращенню бізнес-клімату в регіонах, наслідком чого стане можливість створення нових підприємств у територіальних громадах та, відповідно, нові робочі місця для відповідних регіонів. Крім того, збільшення конкурентоспроможності територіальних громад ефективно сприятиме зменшенню диспропорцій у стані економічного розвитку між різними регіонами України.

Проведення в Україні реформи децентралізації, початковий етап якої визнається досить успішним, її завершення в найближчій перспективі повинне надати територіальним громадам можливість вирішення низки стратегічно важливих проблем, пов'язаних з формуванням та реалізацією власної соціально-економічної політики, створенням умов для ефективного використання наявних ресурсів та діяльності бізнесу, забезпеченням населення якісними публічними послугами та створенням продуктивного життєвого середовища загалом, що забезпечить підвищення конкурентних позицій будь-якої територіальної громади.

Сучасний рівень соціально-економічного розвитку територіальних громад відрізняється подекуди в десятки разів. Спостерігається загострення конкурентної боротьби за зовнішні фінансово-економічні ресурси та, з рештою, і за кожного мешканця, що проживає в певній територіальній громаді, або розглядає її як потенційне місце проживання.

Тому з огляду на високий рівень диференціації ресурсних можливостей територіальних громад, особливо фінансових, проблема конкурентоспроможності громад залишається вкрай актуальною та важливою, що і зумовило обрання теми дисертаційного дослідження Ніколенка Геннадія Борисовича.

Дисертаційна робота виконана у 2022-2025 рр. відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету за темою «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522), у межах якої автором досліджено теоретико-

методологічні та прикладні аспекти забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

У дисертаційній роботі Ніколенка Г.Б. чітко визначені об'єкт та предмет дослідження, а також окреслена мета роботи. Зміст дисертації охоплює більшість проблемних аспектів теми. Автор поступово вирішував поставлені завдання, слідуючи структурованому та логічному плану дослідження, що дозволило досягнути поставленої мети. Належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновки та пропозиції, викладені у дисертаційній роботі ґрунтуються на системному теоретичному аналізі, сучасній методологічній базі та достовірних інформаційних джерелах. У дисертації послідовно простежується логіка переходу від загальних теоретичних передумов до конкретних інструментів оцінювання та моделювання. Базові категорії – конкурентоспроможність територіальної громади, інституційна спроможність, просторово-ресурсний потенціал – проаналізовано з урахуванням сучасного стану економічної науки, а їх інтерпретація адаптована до умов воєнного стану та децентралізації. Результати дисертаційної роботи мають вагомe значення для подальшого розвитку теорії та практики розвитку територіальних громад, що пропонують нові підходи до визначення, аналізу та впровадження заходів, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності територіальних громад.

Наукова новизна дослідження проявляється в розробці організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності громад через інтеграцію міжсекторальних підходів, включаючи координаційні ради, системи фінансового забезпечення, державно-приватне партнерство та інструменти залучення інвестицій з урахуванням специфіки Причорноморського економічного району та інтеграцію сучасних підходів до управління місцевим розвитком.

Удосконалено поняття «конкурентоспроможність територіальної громади», яку автор формулює як динамічну системну здатність територіальної громади генерувати, акумулювати та трансформувати внутрішні й зовнішні ресурси в стійкі конкурентні переваги через синергетичну взаємодію ендогенних потенціалів та екзогенних можливостей.

У дисертації набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо ролі людського капіталу у забезпеченні конкурентоспроможності територіальних громад через розробку концепції капіталів громади, яка інтегрує людський капітал у взаємозв'язок із природним, соціальним, культурним, політичним, фінансовим та інфраструктурним капіталами, створюючи основу для системного та синергетичного розвитку територій.

Практичне значення отриманих результатів

Запропоновані в дисертації науково-методичні підходи та рекомендації доведені до конкретних пропозицій, що мають наукове та прикладне значення.

Практична значущість результатів підтверджується фактичним впровадженням окремих розробок автора у діяльність територіальних громад, що засвідчено відповідними довідками. Зокрема, запропонована методика комплексного оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад була впроваджена у діяльність Долинської сільської ради Одеської області (довідка

від 02.09.2025 № 238) з метою вдосконалення стратегічного планування, оптимізації розподілу бюджетних ресурсів та підвищення позицій громади у регіональних рейтингах.

Методика експертного оцінювання якісних параметрів громади була апробована у Нечаянській сільській раді Миколаївського району Миколаївської області (довідка від 19.09.2025 № 235-04-11-25), зокрема в межах процесів громадських слухань, оцінки якості муніципальних послуг та формування інфраструктурних програм.

Практичні рекомендації щодо розвитку людського капіталу як чинника конкурентоспроможності відображено у соціально-економічних програмах громад Миколаївського району (довідка від 23.09.2025 № 317/02-44/25).

Крім того, результати дослідження використовуються в освітньому процесі Уманського національного університету під час викладання дисциплін «Соціальний розвиток територіальних громад», «Соціальна економіка та людський розвиток», «Стратегія сталого розвитку», а також при виконанні науково-дослідної роботи на замовлення Ширяївської селищної територіальної громади (довідка від 25.08.2025 № 1487/01-10).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, захищених на тему дисертації

Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 16 наукових працях, загальним обсягом 5,94 ум. друк арк. Серед них – 7 статей у фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, та 9 матеріалів конференцій, у яких представлено результати апробації теоретичних положень і практичних рекомендацій дослідження. У наукових працях, написаних у співавторстві, чітко зазначено особистий внесок здобувача. Апробація наукових результатів здійснювалася на міжнародних і всеукраїнських конференціях, що засвідчує активну наукову комунікацію автора з фаховим середовищем. Кількість і зміст публікацій повністю відповідають вимогам до дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дотримання принципів академічної доброчесності

Дисертація Ніколенка Г. Б. підготовлена з дотриманням принципів академічної доброчесності та вимог чинного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав. У роботі не виявлено випадків некоректного запозичення текстових фрагментів чи використання результатів інших дослідників без належного бібліографічного посилання.

Відповідність дисертації спеціальності і вимогам, що висуваються до дисертацій, які подано на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертаційне дослідження Ніколенка Геннадія Борисовича за змістом, методологією, структурою та результатами цілком відповідає спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Тема дисертації безпосередньо стосується актуальних проблем конкурентоспроможності територіальних громад в контексті сталого розвитку регіонів України, що повністю корелює з напрямками досліджень цієї спеціальності. Теоретична і методологічна основа проведеного дослідження базується на системному підході, методах наукового пізнання, сучасних наукових концепціях та фундаментальних положеннях економічної теорії.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 194 сторінках, обсяг роботи становить 264 сторінки. Робота містить 14 рисунків, 13 таблиць, 5 формул і 9 додатків на 30 сторінках. Список використаних джерел налічує 220 найменувань і розміщений на 24 сторінках. Мова та стиль дисертації відповідає критеріям науковості та характеризується смисловою точністю, логічністю, дотриманням стилістичних норм і зв'язків у реченні, простотою викладу.

За структурою і повнотою викладення змісту дослідження, дисертація відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами), відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, варто виокремити певні моменти, які викликають зауваження та можуть бути предметом наукової дискусії:

1. Ознайомлення з науковою роботою Ніколенка Г.Б. викликало бажання мати його авторське розуміння не лише категорії «конкурентоспроможність», яку він формулює як динамічну системну здатність територіальної громади генерувати, акумулювати та трансформувати внутрішні й зовнішні ресурси в стійкі конкурентні переваги через синергетичну взаємодію ендогенних потенціалів та екзогенних можливостей, а й категорію «територіальна громада». Бажано при аналізі використовувати традиційну типологію громад – сільські, селищні та міські.

2. Рух України до Європейського Союзу вимагає завершення реформи децентралізації, початковий етап якої визнається досить успішним. Тому при дослідженні державної політики розвитку територіальних громад варто було звернутися до досвіду країн-членів ЄС щодо підтримки громад, сприяння досягненню ними стратегічних цілей їх розвитку. Бажано було б акцентувати увагу на організації міжмуніципальної кооперації в країнах-членах ЄС та її формах.

3. Розуміючи, що обґрунтовані висновки не можливі без врахування суттєвих змін за 2022-2023 рр., що відбулися через російську агресію, насамперед через окупацію частини територіальних громад Херсонської області - 33 громади з 49, варто більш обережно оперувати статистичними даними, а саме, порівнювати показники розвитку громад за 2021 та 2023 роки. Це стосується таблиць 2.1, 2.2, 2.3., в яких потребують уточнення деякі показники, наприклад, чисельність населення громад, кількість суб'єктів господарювання, доходи бюджету, кількість закладів середньої освіти та інші.

4. Автор називає пріоритетними напрямками економічного розвитку громад модернізацію та розширення портової інфраструктури з урахуванням сучасних вимог до логістичних послуг та екологічної безпеки, розвиток

високотехнологічних виробництв у сферах морських технологій, відновлювальної енергетики, біотехнологій та інформаційних технологій, проте в дослідженні немає їх конкретного аналізу.

5. В дисертаційному дослідженні недостатньо уваги приділено вивченню впливу військових дій та шляхів збереження і відбудови населених пунктів, особливо прифронтових територіальних громад, що значно впливає на конкурентоспроможність. Тому певні висновки дисонують з сучасним військовим станом та реальним проблемам прифронтових громад. Наприклад, «особливої уваги потребує розвиток туристично-рекреаційного комплексу на основі диференціації туристичного продукту, розвитку інфраструктури та формування привабливого туристичного іміджу громад».

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ніколенка Г.Б. є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, наукові положення якої чітко корелюють між собою, а висновки й рекомендації ґрунтуються на результатах авторських досліджень. Змістове наповнення дисертації, науковий доробок та обрана тема дослідження відповідають спеціальності 051 Економіка, за якою роботу подано до захисту.

Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційна робота на тему «Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад Причорноморського економічного району» характеризується належним рівнем наукової новизни отриманих результатів, їх практичної значущості, якістю проведених досліджень та відповідає вимогам п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами), а її автор – НІКОЛЕНКО Геннадій Борисович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент

доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
Уманського національного університету

Віра КОСТЮК